

A „Nők a tükör előtt“ keletkezése és forrásai.

Gyulai Pál külföldi élményeinek hatása alatt írta a *Nők a tükör előtt* című elbeszélését, melybe Szendrey Mari alakját is beleszötte; párizsi tartózkodása idején (1856. április) ugyan még nem ismerhette¹ Szendrey Marit s így ismerettségüket a rajzban mintegy antedatálta. Papp Ferenc említi, hogy „Gyulai mikor látta Szendrey Marit, arról nincs pontos adatunk... 1857... február folyamán nézhetett körül Szendreyéknél“.² Édekes, hogy a *Nők a tükör előtt* első kiadásának,³ mely Arany János Koszorújában jelent meg (1863), más a befejezése. A rajz után az író még egyéni reflexiókat fűz, melyek irodalomtörténeti és esztétikai szempontból egyaránt érdekesek és értékesek. Mivel ez a rész egyetlen későbbi kiadásában sincs fölvéve, mint irodalomtörténeti kuriózumot érdemesnek tartjuk teljes egészében közölni:

— „Mondjak-e még többet? Talán némelyek olvasóim közül kíváncsiak megtudni, mi lett az én emigrans barátomból. Kiismerte-e, nőül vette-e rejtélyes francia özvegyét. Bizony nem szolgálhatok vele. Azután többé nem találkozhattunk. Felgyógyulásom után mindjárt meglátogattam, de nem volt honn, Londonba utazott, s a mint másoktól értesültem, éppen rejtélyes özvegye után. Nagyon sajnáltam, hogy nem beszélhettem el neki álmomat, melyre alkalmat éppen ő adott. Bár nekünk se beszélt volna el! — kiáltja valamelyik boszus olvasóm, ha ugyan nem únt meg egész idáig kísérni. Párisba menni s nem találni ott más anyagot egy lázálomnál! Mi érdekes kalandokat, egy hatásos beszélyt vártunk a párisi életből s nem ily álmos genreképeket, melyekre igazán reá illik Horatius mondása: *velut aegri somnia*. Oh, ez nagyon igazság-talan kritika! Igazságtalan és epés olvasóm, ha a párisi életről akarsz olvasni, fordulj a francia írókhoz. Ők jobban leírják, mint én tudhattam volna, hat héti tapasztalás után. Vagy ha nem tudsz franciául, keress olyan magyar novellistát, találsz eleget, ki soha se járt Párisban, de azért leírja neked oly híven, mintha mindent szemével látott volna. A miért egyik írónak nincs oly nagy phantáziája, mint a másiknak, azért még nem kell pálcát törni felette. Jól van, elégedjünk meg hát a párisi álom hazai képeivel, de hát megfelel-e az álom az ő fennhéjázó címének? Föl van-e a tükör előtt tüntetve minden nevezetesebb női szenvedély? Legalább is száz asszonyt vártunk, mindenesetre valami nagyobb kerekszámot, s íme meg kell elégednünk héttel! Bár ki tegye olvasóink közül az ellenvetést, nagyon felületes gondolkozó. Tehetek-e róla, hogy csak öt-hat órát álmodtam? Száz nőről legalább is négy napig kellett volna álmod-

¹ Papp Ferenc: *Gyulai Pál*, I. 1935. 390

² U. o. 441.

³ A *Nők a tükör előtt* kiadásai: 1. 1863. Arany János Koszorúja, I. — 2. 1867. *Vázlatok és képek*. — 3. 1888. Feszty Árpád rajzaival. — 4. 1901. *Vázlatok és képek*. 2. kiad. — 5. 1908. Feszty Árpád rajzaival. — 6. 1913. *Vázlatok és képek*. 3. kiad.

nom s négy kötetet írni össze. Nevetség. Azt hiszem ez ellenvetés bővebb cáfolatot nem érdemel. De miért tüntetett fel ön nagy részt boldogtalan nőket s azokat is leginkább csak gyöngé oldalairól? Nem rajzolhatta volna-e ön a női erényt ezer változatban, ön affectalt szerelmi ábrándjai mellett is nyugúlóló pessimista s minden felett unalmas író. Ezt a megjegyzést valamelyik írónő teszi. Sajnálom, hogy felelnem kell reá, bár udvariasságból hallgatnom kellene. Kedves nagysám sem az életet nem vizsgálja mélyebben, sem nagy költőket nem olvas, vagy pedig a mi hihetőbb, találva érezte magát rajzom által s most bosszút áll rajtam. Nagysádnak tudnia kellene mint nőnek, hogy a tükör előtt sokkal több nő gyöngeség nyilatkozhatik, mint erény. Mit keresne sokat a tükör előtt a gondos anya, az elfoglalt nő? Nyujthat-e érdekes rajzra anyagot az olyan nő, ki csinosan felöltözik előtted s bár nagyon tiszteletre méltó tulajdonai vannak, de semmi tragikum vagy komikum nincs életében, a min a költő kaphatna. Oh higyjé meg nagysád, hogy nem a boldog s ritka erényű nők azok, kikről jó tragédiákat és komédiákat lehet írni, sőt még oly genreképeket sem, a minőket álmod vázolt nagysád elébe, de a melyek nem nyerhették meg tetszését, mit egyébiránt legyen szabad csak elfogultságnak és bosszúnak tulajdonítani. Minő formátlan mű, nincs semmi központja, kerekded-sége, még négy-öt kötetet lehetne hozzá írni s még sem lenne vég. Így csak valamelyik író társam kiálthat fel, ki irigyli művem hatását és szeretné tönkre silányítani. Ismerem e fajt, e bukott költőket, kik a kritikára adták magukat s mivel magok nem tudnak teremteni, rontani igyekeznek, hogy némi hírre vergődhessenek. Nincs egyetlen eredeti eszméjük. Macaulay, Planche, Lessing, Schmidt Julián nélkül gondolkozni sem tudnak. Aztán gorombák, mint a pokróc. Minő gorombaság oly észrevételt tenni az én munkámra, hogy formátlan s még öt kötetet lehetne hozzá írni. Hát Cervantes „Don Quixotte“-ja, Byron „Don Juan“-ja, Boz „Pickwick-club“-ja nem formátlanok e, nem lehetne e uné hozzájuk egypár kötetet írni. E három név súlya lenyom ezer kritikust, s ha nem restelném, még odahajítanám nyomtatékul azt az örök igazságot, hogy minden író, minden művet saját magából kell megbírálnunk, nem holmi önkényes törvények szerint. De mi az ördög lelt engem, hogy úgy dicsérem munkámat? Egészen belejöttem a szerény írók elő- és utószóinak arcátlanságába, sőt tovább mentem, egész divatos magyar író vagyok, ki élet halálra védelmezi művét a közönség és kritika ellen. Híjába, az ember nem állhat ellen a divat ragályának. Alkalmasint éreztem művem gyöngeségét, egypár szerény igazoló szót akartam mondani s kipattant szerényletlenségem. Boocsásd meg tisztelt olvasó, nem fog többé megtörténni, először és utolszor tettem. Ha mástól oly sokszor eltúrted, tőlem is eltúrhated legalább egyszer!... Eh a nyomdaines! ez az átkozott ördög fiú ismét a nyakamra jött s kéziratot követel. Mindjárt kész vagyok fiam, csak egypár percet várj, a míg elolvasom, a mit írtam, különben bolondokat fogtok szedni. Így ni, már kész vagyok. Vedd fiam és siess, de ügyelj, hogy a mi szedőnknek add át. Nyomdatokban sok politikai lapot szednek, hivatalost és félhivatalost, névleg függetlent és valódiilag függetlent. Ha eltéveszted a szedőt, beszélyem végét még valamelyik politikai lapba szedik ki vezércikknek. Mily furcsán tűnnék föl vezércikként az én szerelmi ábrándom! Még sem volna épen oly nevetségés. Olvastam én ábrándosabb vezércikket is. Azonban vedd fiam és siess. Már világos van, egész éjjel nem aludtam, jól fog

esni egy kis reggeli álom. Valóban jobb alunni, álmodozni, mint virrasztva álmokat írni le, hogy mások elszunnyadjanak.⁴

Az idézett szöveget Gyulai erősen elméleti ízünek tarthatta s a későbbi kiadásokból ezért hagyta el. A novellának korhozkötöttségét maga az író is érezte és a 3. (külön) kiadáshoz (1887) írt előszóban így menti művét: „Művemben oly célzások is fordulnak elő, melyek mostani viszonyainkra már nem illenek... Azonban az emberi szív, a melyet rajzolni igyekeztem, most is a régi s így művem nem avult el.“

Pólya Endre, a 40-es évek szorgalmas novellaírója volt: *A' köszöriületlen gyémánt* című elbeszélésének V. fejezete a *Nők a tükör előtt* I. részére kétségtelen hatást tett, mégpedig az elbeszélés legjellemzőbb oldalára, magára a mese vázára. Pólya „rajzának“ hősével, Demby Zsigmonddal történik meg Pestre jöttékor a következő furcsa eset:

„Az arany sas vendéglő szűk csarnokának lámpája, mint kórörnő pislogott, s az éjszakai szél egy lehetétre leélte világát. Nehéz léptekkel haladtott egy jókora tetem, 's a' szobákat sorolta. „Ez az!” kiáltá, 's ajtót nyitott. Gyertyafény lövellt-ki a' tereméből. „Csakugyan figyelmes fizekók ezek a' pinczerek!” — mondá Demby felső öltönyét letéve. — Gyertyám ég, ágyam vetve; — 's vetközödni kezdett — no de hiszen jutalmuk sohasem maradt el; ez a' városi nép lelkét is eladja pénzért; — az ágybeli is tiszta. — Már az igaz, hogy semmi sem haladja-meg a' nyugalmas életet, mint a' toronyór mondá, midőn őrhelyére állt. — De aludjunk, mert holnap meggyül bajunk. Az az átkozott jogászbál, az a' kores Cseri — és Linka — jóéjszakát!” — 's Demby e' névre akkorát sóhajtott, hogy az ajtó nemcsak felnyílt, han'm egy alak is lépett-be — férjfi? — nem! — nő? igen, igen. — Űgy'e bámulnak szépeim? Demby is elbámult. és Saturn nem volt volna jobban meglepetve a' nap látogatásával, mint Demby a' nő megjelentével. Lélekzete fennakadt, mozdulni nem mert. A' nő egy asztali tükör elébe ült; haját kezeszté, 's fejét karszékére támasztá; mert éjjel tán nem kedveli a' meleget; gyürüit szedegeté 's időnként mosolygott, pirult 's elkomolyult, mintha minden gyürü egy egy időszak képét viselné; azután fogait tev é az asztalra, de csak hamar szorgalommal dugá-el; majd felkelt, 's már valóságos alsó öltönyben volt. Egy levélkét vont elő, mosolygott s behajtá igen szép mód szerint. Imádságos könyvét keresé, 's midőn megtalálta, ismét eltevé. — „De hova lett?” suttogá oly hangon, mint ki nehézhurutban sínylek, és sétálni kezdett. — Demby most egy idomtalan, izom nélküli vázat, egy lényt látott, melly oly külsejű volt, mint szeszben roszul tartott cseresznye-szem, mesterségesen kiszáritva, 's most akaratlanul körülnézett, hova lett a' másik, ki előbb bejött; mert az szép, csinos, teljes volt. De hínétek-e, hogy e' kettő, a' szép és csúnya, a' csinos és idomtalan, a' gömbölyeg és csontváz egy 's ugyan az! — Lám, mennyire haladt a' mesterség és művészet, 's mennyire aljasult a' természet.“⁵

Gyulainál ugyanez a jelenet: „mi ez? Hisz ez nem az én szobám. Hogy jöhettem ide... az éjjel fölkelve más szobájába tévedtem... akármí történt, ez nem az én szobám. Ez női szoba. Minő csín, választékosság, fényűzés!... Megnyílik egy ajtó s egy nő lép be... Mi ez? Nem vett észre, öltöző asztala elébe ült és csejget... Nem tudtam levenni szememet e szép, de már hervadó

⁴ Koszorú, 1863. I. 153—154.

⁵ Regélő. 1840. I. 3. (jan. 9.) sz. 17—18.

arcról... ki komoran nézett tükrébe s intett komornájának, hogy siessen... bontogatni kezdé haját... s haja zilálva omlott vállára.⁶⁸

Egyező motívumok: mindkét elbeszélésben férfi téved idegen nő hotel-szobájába, mindkettőben a szobákat keresgéli s azt hiszik, hogy a sajátjukba kerültek, ebben is, abban is később jön be a szoba tulajdonosa s azonnal tükre elé ül, haját kezdve bontogatni, mindkettőben a „véletlen“ látogatók kezdetben szépnak látják a nőt s csak később veszik észre, hogy „már hervad“. De egy fontos különbség is van, az, hogy Gyulainál a jelenetek „álomban“ történnek, Pólyánál viszont a valóságban. Gyulainak *csak* a jelenet *ölte* adható impulzust. A keretet Gyulai és Pólya is egy eddig ismeretlen német romantikus elbeszélésből meríthette. Erre vall Gyulainál rajzának szokatlan bágyadtsága és alakjainak szintelen tipizálása, melyre már Galamb Sándor Gyulai novelláiról írt alapvető tanulmányában rámutatott: „keretes novella, *a milyen kompozícióra aránylag kevés példa van a magyar irodalomban*. Az író betegen üldöglél párizsi lakásán és haza gondol. Egy látogatója, egyik francia barátja, a nőkre tereli figyelmét és azt találja mondani, hogy mennyivel jobban ismerők a nőket, ha abban a pillanatban lophatnók meg őket, amikor tükreik előtt állanak. A tükrök a nőnek nemcsak testét tükrözi vissza, hanem lelkét is. A lázas beteget megkapja ez a gondolat, elszunnyad és álmában sorra látogatja magyarországi nőismerőseit, mégpedig tükrük előtt. Látjuk az öregedő asszonyt, ki attól fél, hogy kedvese elhagyja, látjuk a rokonainál nevelkedett elnyomott árva leányt, a házasságában csalódott asszonyt, a francia nyelvmester hiú és naiv leányát, a tehetségtelen költőnőt, Árpádinát, a szerelem nélkül pénzért férjhezmenő leányt, s végül a költő ideálját, az egyszerű, kedves Marit... Az egyes képei közötti átmenetek... nagyon vasokasok és nagyon kiokoskodtak. A női alakok rajzát túlságosan típusokká szűrte.“⁶⁹ Pólya Endre novellaírói technikájára nézve pedig Szinyei Ferenc megjegyzi: „Pólya Endre novellája tartalmi vagy stílusbeli jelekből ítélve *gyanús eredetiségű*.“⁷⁰

A nők a tükör előtt első fejezetén érezni lehet Dumas *Kaméliás hölgyé*-nek hatását is. A regény és az elbeszélés között sok a hasonló vonás: a bukkant nő sorsa és ilyen ábrázolása, erkölcsi süllyedése, hervadó szépsége sokban emlékeztet Gauthier Margitra, különösen amikor fölsóhajt, hogy szerelmével szeretne elvonulni, „mint ohajtanék veled magányba vonulni s boldog lenni elfeledtetve, fény és zaj nélkül“. Egyező vonás még az is, hogy Armand éppúgy fiatalabb volt Margitnál, mint Artúr kedvesénél, s éppúgy fél az öregedéstől ez, mint amaz. Gyulai már régebben, novellája cselekvényének korában ismerhette Gauthier Margit történetét, bár színpadon csak később láthatta, regényben viszont olvashatta, hiszen 1850-ben Rödiger német fordítása (*Die Dame mit den Camélien*) Pesten is megjelent Hartlebennél. (Magyaryelvű fordítása először csak 1865-ben.) Hogy előbb olvashatta a regényt, ezt az is bizonyítja, hogy ennek hatása alatt írta a következőt: „A költő, úgy látszik, inkább tud regényt, mint drámát írni s regényi conceptiókat szorít a dráma szűk korlátai közé, a mi megbénítja a compositiót; regényi motívumokkal akar elérni drámai hatást.“⁷¹ (A *Le Demi-Monder*ől írt színikritikában.) Gyulainak éppen ebben

⁶⁸ *Vázlatok és képek*, 1867. 60–63.

⁶⁹ *Gyulai Pál novellái*. IK. 1921. 125–126.

⁷⁰ *Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig*. II. 223.

⁷¹ *Dramaturgiai dolgozatok*. I. 111–112.

a rajzában célzás is van Dumasra: az árva Katalinnak mondja a II. fejezetben, hogy „csak rontanád magad Dumassal“.

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy Gyulai rajzára Pólya Andre elbeszélése és Dumas regénye formai szempontból hatással voltak.

Kozocsa Sándor.

Florentina és Verhovay énekeskönyvének Quaerela puellae-je.

Az Igaz barátságának és szíves szeretetnek Tüköre, röviden Florentina címen ismert XVII. századi verses drámának V. jelenete egy vénleánynak panaszait tartalmazza. Ez a jelenet, mely csak a régibb, kéziratos szövegben van meg, a Florentina csapatából való Electrának kesergő monológjából áll. Ez a betét teljesen független a dráma cselekményétől, Badics szerint talán Hermiás unszolásának igazolására szolgál.¹ Electra panaszai hasonlóak a többi vényleányt gúnyoló versek siralmaihoz: öregszik, s nem tud férjhez menni, ismét eltelt egy farsang, s öt gyűlölt pártájában hagyta stb. A monológ 22 versszakból áll. Ennek 12 strófáját teljesen azonos szöveggel (kivételesen az első versszak két sora) megtaláljuk Verhovay Miklós 1671–72-ben összeírt énekeskönyvének K. Quaerela puellae nupturiensis című versében.² Eltérés csak az első versszakban van: Electra Florentina seregéből valónak mondja magát, a Quaerela hősnője a „Szerelem Anyjának, a nap leányának“ csapatából való. A strófák sorrendje nem azonos:

Florentina :	Quaerela :
1—3	1—3
4	6
5	11
6	4
7	12
8	13
9	6
19—12	hiányzik
13	7
14—20	hiányzik
21	8
22	15

Eltérő a versforma is. Petrovay Quaerelájában Balassa-strófát találunk, mely Florentinában megromlott, talán a másoló hibájából. Végül találunk a Quaerelában három olyan versszakot is, melyek Florentinában nincsenek meg. (V., IX., XIV. str., utóbbi hasonlóságot mutat egy Thaly-közölté vers egyik szakával: Régi magy. vit. én. II., 174. 1.)

Egyik vers sem lehet forrása a másiknak. A Quaerela 1672-ben másoltattott, Florentina keletkezését. Badics 1672—74 közötti időre teszi.³ Mindkét vers tartalmaz olyan versszakokat, melyek a másiktól hiányzanak. Nem egyezik a versforma, s a strófák sorrendje sem. Így fel kell tennünk, hogy Electra

¹ Badics F.: Gyöngyösi ismert és ismeretlen költeményei, Értekezések, XXII. 353. l.

² Ferenczi Z.: Petrovay Miklós énekeskönyve, I. közl. 1916, 205—6. l.

³ Badics: i. h. 360. l.

monológia és a Querela puellae nupturiensis egy harmadik, eddig fel nem fedezett közös forrásból származnak. Ha ez így van, Florentina V. jelenete nem Gyöngyösi műve. Későbbi kutatás tárgya lehet annak eldöntése, idegen eredetű költemény került-e a drámába, vagy Gyöngyösi szerzőségét kell kétségbevonnunk.

Lengyel Dénes.

Carducci Petőfiről.

Az olaszok Petőfi Sándor iránt serény érdeklődést tanúsítottak. Már a *Perseveranza* (1860.) és az *Alleanza* (1866—7.) közölnek költeményeket Petőfőtől. Tesa Emil a nagy költő tizenöt dalát adja ki 1863-ban. Atültetési között ebben a korban még Milelli Domokos és Maggi Péter József szereznek érdemekeket. Tesa Emil és Pantieri Frigyes költeményekben ünneplik Petőfit. Ezeket a magyar-olasz irodalmi kapcsolatokat a kutatás már megvilágította.¹ De nem tudunk egy jelentős mozzanatról: *Carducci Petőfi-kultuszáról*. Az olasz költészetnek és irodalomtudománynak ez a vezérszellem az egyívású lélek rokon-érzésének és -értésének nemcsak lendülő erejével, hanem hódoló szavával is szól a magyar költészet halhatatlanjáról.

Carducci Józua (1836—1907.) a XIX. század második felének legkimagaslóbb olasz költője. Mint jóval régebben nálunk Berzsenyi Dániel, úgy emelkedik ki Carducci Itália költészetében a klasszikai versalakoknak az ötvös-művészek mesteri anyagmegmunkálására emlékeztető remekléssel. Nemzeti költészete erőt, tisztaságot és derűt sugároz. Gondoljunk az *Odì barbare* három sorozatára! (1877—1889.) Mestere a prózának is mind bírálataiban, mind essayiben; az olasz irodalomnak is ékesszavú tanára volt a bolognai egyetemen évtizedeken át. Prózai írásai közül a *Mameli Godofrédnak* szentelt essayvel foglalkozunk: ebben méltatja Petőfit s jellemzi költészetét.

Szeretettel s megértéssel ír Mameliről. Már azért is kedves Carducci lelkének, mert mint ő maga, Mameli is lelkes híve Garibaldinak. Mameli, a katonaköltő, tűzön-vízen át követte azt a Garibaldit, akiről Carducci egyik legmesteribb ódájában (*A Giuseppe Garibaldi*, 1880.) így énekelt:

Oggi l'Italia t'adora. Invocati
la nuova Roma novello Romolo,
tu ascendi, o divino: di morte
lunge i silenzi dal tuo capo.

Garibaldi vitéz katonája, Mameli, a *Fratelli d'Italia* — *L'Italia s'è desta* ihletett lantosa, 1849 júniusában, a római Villa Pamphiliben halálra sebezve, lehelte ki lelkét.

Mamelit szép essayében Carducci Petőfivel és Körnerrel hasonlítja össze (*Goffredo Mameli*).² Erős a meggyőződése, hogy Róma síremléket emel majd annak a Mamelinek, ki e város védelmében ontotta véré; samvait úgy fedezze az, mint ahogyan Körner Tivadar pihen Wöbbels falvának szép tölgyfája alatt, vagy Petőfi Sándor teteme Segesvár mocsaraiban (... como quelle di Alessandro

¹ Baróti Lajos: *Petőfi az olaszoknál, Petőfi a világirodalomba* c. könyvben (*Petőfi-Könyvtár*, XXVII—XXVIII. füzet, 1911. 125—140. l.)

² Ezt a tanulmányt 1872-ben írta, később a *Prose* című kötetben jelent meg, Bologna, 1906. 433—482. l. A Petőfiro vonatkozó helyek a 436., 479—481. lapokon.

Petoefi nelle paludi di Saecsburg, ove probabilmente si perdè la vita del poeta magiario e ogni traccia del suo cadavere). Petőfi európai nagy hírnevére is rámutat, mikor erre utal: „De franciák, angolok és németek csodálják Petőfi-nek nyelvükre lefordított költeményeit“ (Ma francesi e inglesi e tedeschi ammirano tradotte nelle lingue loro le poesie del Petoefi). Említi Körnernek hazájában való népszerűségét is, majd azon sajnálkozik, hogy az olasz földön kívül Mameli költeményeit nem ismerik.

Miután melegen méltatta Mameli költészetét, így végzi: golyó ölte meg őt, az osztrákok ellenségét. Megismétli sorsának a Körnerével és Petőfiével való rokonságát: Körner 1813. augusztus 27-én halt meg német nemzetéért, Petőfi magyar hazájáért esett el (per la patria magiara). Még egy mozzanatban látja a hasonlóságot: mint ahogyan Mameli Garibaldinak vezérkari kapitánya, Körner Lützov segédtisztje volt, úgy Petőfi a hős Bem mellett teljesített tisztizolgálatot.

Miután Körner érdemeit méltatta, ezt emeli ki: „Igazabb költő Petőfi. Költészetében megvan a vad pusztának minden napfénye (tutto il sole della puszta selvaggia), a magyar ló prüszkölése, a magyar bor tüze és a magyar leányok formás szépsége; mennyire szereti a derült természetet, a bort és leányokat, írja még. Említi, hogy Petőfi megénekli a magyarok istenét is (il dio dei magiari), azt is, hogy minden nép szabadságáért lelkesedik. Úgy látja, hogy a szabadság szeretetében Petőfi annyira a 48-as idők embere, mint Mameli (egli in questo è l'uomo del quarantotto como il Mameli). Sajnálja, hogy mint Körner, Petőfi is szertelenül vad örömmel áhítozott (vagheggi) a csatatér „vörös rózsái“ után. A pátosz hangján mondja, hogy elesett Petőfi, miután a hazai borból sok pohárral ürített, sok magyar leányt ölelt, sok osztrákot és kozákokat levágott.

Lelkesen vallja Carducci, hogy Petőfi olyan költeményeket hagyott maga után, melyek az utolsó negyven év legszebb lírai alkotásai között foglalnak helyet (morì lasciando un libro di poesie che vanno tra le più belle liriche degli ultimi quarant'anni). Rapszódias hangulatban kérdi: meghalt-e Petőfi? „Nem — feleli —, eltűnt, mint Görögország egy szép istene.“ Említi, nem találtak Petőfi tetemére. Szól a hagyományról is: „A magyar paraszt biztosnak tartja, hogy a *honvédek költője* (il poeta degli *honved*) nem múlt ki, visszatérhet egy szép napon.“ Majd zamatos nyelven Deák Ferenc ellen feddőzik: „A magyar parasztnak más gondja van, mintsem Deák politikájáért menjen ököltre (... che a fare ei pugni per i voti del Deák).

Carducci meleg, lelkes önmaga mámorától nekitüzésedett Petőfi-méltatása a mai, bensőséges magyar-olasz barátság idején, csaknem kínálkozik arra, hogy napvilágra törjön. Tagadhatatlan, hogy arcképében Carducci Petőfi-nek egy-egy vonását inkább a költői hevület elragadtatásával eseteli, mint a figyelő képíró szigorúbb és elmélyedő módján. De két mozzanatot ki kell emelnünk: a hazafias érzelmű költő ünnepi hódolatát Petőfi megdicsőült elhúnyta előtt, másfelől alkotásai világirodalmi értékének elismerését. Ez a második jelenség már azért is lenyűgöző, mert Carducci hazája költőjéről szólva, mintegy képzetársítás útján eszmél Petőfire, hogy úgy mondjuk, *belefeledkezik* büvös költészetébe. Büszkéek vagyunk Grimm Hermann Petőfi-értékelésére, szívesen hivatkozunk Coppée-ra is, de világirodalmi jelentősége miatt a külföld nagyjai közt első helyen mai tudásunk szerint Carducci neve fényeskedik. *Elek Oszkár.*